

Thorkild Overgaards beretning om sin barndom i Kastellet. Faderen var driftsleder i brødfabrikken 1952-57

Min far hed Johannes Overgaard (1919-2013).

Han var udlært baker og konditor hos hofbager Olsen i St. Strandstræde i 1943. I 1944 blev han leder af Fællesbageriet i Viborg; et bageri med 15 svende. Derefter blev han leder af Fællesbageriet i Nyborg, der var endnu større.

Han blev derefter driftsleder af Den militære Brødfabrik i Kastellet fra november 1951 til oktober 1956. Jeg var kun 11 år gammel, da vi flyttede fra Kastellet i 1957, og har ikke været der siden. Men her er min beretning om min barndom dér.

Johannes Overgaard

Brødfabrikken leverede brød til alle kaserner på Sjælland, og den beskæftigede udover bagersvende og bagerikarle en møller (til mølleriet), en kedelpasser (til dampmaskinen), en chauffør (til lastbilerne) og en bogholder (til hjælp på kontoret). Kielberg var en af dem, men jeg husker ikke, om han var chauffør eller måske maskinpasser. Månsson var vist bageriarbejder. Det var ham, som passede brødsalget i de timer, hvor det var åbent. Jeg kom af og til hos ham i åbningstiden, hvor han lærte mig at spille på min mandolin, når der ikke var kunder.

I foråret 1952 flyttede vi over til far, som boede på et værelse bag fars og bogholderens kontorer i Elefantstok 16. Men der var en bagindgang, så vi ikke behøvede at gå gennem kontorerne for at komme ind på værelset. Mor skulle dele køkkenet med en officersfrue. De boede også i et værelse og ventede, ligesom os, på en lejlighed i Kastellet. Det må have været en svær tid for mine forældre.

Men jeg husker ikke meget derfra, udover at jeg blev træt af smeltet smør i stedet for sovs.

På billedet fra Norgesporten fra juli 1952 ses fra venstre jeg selv, mormor, Lisbeth, far, mor og tante Inge.

Lidt længere henne i Elefantstok boede en jævnaldrende dreng, der havde det mærkelige navn Tretow-loff. Hos ham så jeg første gang et flygel; det så mærkeligt, men imponerende ud. Han flyttede imidlertid hurtigt derfra.

Kort tid senere flyttede vi over i Fortunistok 10-12, en 6-værelses lejlighed med køkkenet og toiletet. Det lyder stort, men var småt. Lofterne var lave, og alle rummene havde hver sin gulvhøjde.

Fortunistok 10-12, Ny Kaserne og Norgesport i baggrunden

Der var kakkelovn i spisestuen. Derfra måtte varmen trænge ud i køkkenet og de omkringliggende værelser. Det var naturligvis ikke muligt. Men far kastede sig med energi over istandsættelsen, og det kom hurtigt til at se hyggeligt ud, syntes vi. Far fik sit private kontor bag køkkenet. Det havde egen indgang fra forgangen og for øvrigt også egen kakkelovn.

På billedet af Fortunstok boede vi i det, som ses af stueetagen. Køkkenet lå bag vinduet til venstre. Dernæst bagindgang, spisestue, endnu en bagindgang (som vi aldrig brugte), børneværelse og soveværelse. Mit værelse, hovedindgang, stue og gæsteværelse lå til den anden side. Den firkante bygning i forgrunden var vaskehuset, som havde gruekedel. Det var dér, mor vaskede vort tøj.

Det blev senere til mit værelse. Fra spisestuen, hvor vi levede det meste af tiden på grund af varmen fra kakkelovnen, var der adgang til stuen og baggangen med to toiletter og videre til børneværelset, hvor Lisbeth og jeg lå i køjesenge. Derfra videre til soveværelset og gæsteværelset, der lå allerbagerst. Der var intet badeværelse. Vi badede på brødfabrikken, hvor der var to store badeværelser med omklædningsrum. Et til personalet, og et til vor familie.

Over os boede Kassellets kommandant, oberstløjtnant Thiede. Han var ikke nogen venlig person, ikke en, man spøjte med. Blandt børnene blev han kaldt "Tillefar." Undertiden lød der nogle store brag fra lejligheden over os, og vi var overbevist om, at det var Tillefar, der faldt ned af stolen i fuldt udstyr. Vi var ikke i tvivl om, at han naturligvis spiste sine måltider iført både kasket, pisk, støvler og ordener.

Vi børn i Kassellet dengang

Han havde en køkkenhave bag Fortunstok. Vindruerne var sure, men han holdt alligevel øje med dem fra sine vinduer. Hans kone så vi aldrig.

Ved siden af oberstløjtnant Thiede boede oberstløjtnant Skjoldager, som vi kun sjældent så. Hans kone så vi aldrig, men vi hørte hende, når hun skældte ud på deres hysteriske puddelhund, der altid gøede ad os inde fra opgangen. De havde også en gammel, træt golden retriever, Stella, som Tove var meget glad for. Den lå altid på fortovet, og Tove kunne ligge oven på den, uden at den gjorde vrøvl.

Et stykke henne, i stueetagen under Skjoldager, lå vort koksrum, hvor jeg hentede koks i en spand til vore kakkelovne. Og umiddelbart ved siden af koksrummet boede en ung mand på ca. 18 år. Han havde kun en arm. Den anden havde han mistet ved at lave en bombe i en cykelpumpe. Det gjorde et dybt indtryk på mig. Jeg spekulerede ikke på, hvad han mon lavede med kun en arm; han var lidt mystisk, men meget flink, og han kørte på en speciel knallert, når han skulle i byen. Jeg prøvede at spille skak med ham, men han var alt for dygtig, så det hørte hurtigt op.

Den store græsplæne bag Fortunstok var en af vore mange legepladser. Der var et håndboldmål, men vi spillede fodbold. Bag ved målet var hegnet ind til Forsvarskommandoens parkeringsplads (som blev omhyggeligt revet hver dag), og til de andre sider var hegnet til Frihavnen, Intendanturkorpsets store bygning og mur samt – Tillefars køkkenhave.

Fra 1952-1957 var der kun ukrudt på Kongens Bastion. Ingen haver og ingen huse. I min tid havde kun generalen have bag Stjernestok og Thiede en mindre have bag Fortunstok. Derudover var der ingen haver i Kastellet på det tidspunkt. (Premierløjtnant Svendsen havde f.eks. sin egen kolonihave et helt andet sted.)

Bortset fra "Tillefar" var Kastellet ellers børnevenligt nok. F.eks. blev der hvert år slået katten af tøndens på 1. salen over Tutten i Kostforplejningen. Og mellem Svanestok og Hestestalden havde man lavet en legeplads med sandkasse, gynge, vippe og klatrestativ inden for fundamentet af en tidligere bygning. (Billedet er fra 1960) På væggen af den gamle hestestald hang nogle interessante skraldespande, hvori forsvaret tømte deres papirkurve. Når vi kom forbi, skulle vi tit lige se, om der var noget godt. Vi fandt mange spændende papirer og celluloidfilm. Det mest spændende, jeg husker, var en samling billeder og tegninger af tanks og kampvogne med mål og specifikationer. De burde jo nok være makulerede i stedet for at havne i åbne skraldespande; men vi brugte bagsiden til vore egne tegninger eller lavede papirflyvere af dem. Disse flyvende hemmeligheder nåede dog aldrig ret langt; dertil var vor foldeteknik for dårlig og voldene for høje. Der var også nogle bomme (som står svagt i erindringen) på Ridebanen, men de var vist mest beregnet for soldaterne, som også eksercerede derinde. "Ridebanen" svarer til prinsens bastion. Der øvede soldaterne. Spejderne (ulveungerne) brugte den også en gang imellem om søndagen. Vi børn brugte den kun om vinteren, når der var sne på voldene. Voldene dér var ryddede, så de kunne bruges til skiløb (Forsvarets udtjente hvide ski).

Kastellet var i sig selv en stor og spændende legeplads for os børn. Alle mødrene gik hjemme, og vi legede frit overalt på voldene, pladserne og i bygningerne, når det kunne lade sig gøre. Det gjaldt alle.

Ruinen Svanestok blev således tit inddraget i vore lege. Det var meget spændende og meget forbudt, så man skulle være meget stille.

Gymnastikhuset ville vi meget gerne ind i, men der var altid nogle derinde som trænede eller fægtede. Det var spændende at se soldaterne fægte med visir og veste.

Når der var voksne med os, kunne vi komme ind i krudthuset, som var fuld af film og hemmeligheder. Men vi måtte kun se, ikke røre.

Arresten bagved kirken var også spændende. Faderen til en af drengene, Erik, var arrestforvarer og boede i huset til venstre for

kirken. Han viste os cellen, hvor Struense havde siddet fængslet. Hvad han ellers forvarede, ved jeg ikke. Jeg så aldrig nogen fanger derinde. Måske var det ham, der passede kachotten bag hovedvagten ved Sjællandsporten?

Vi var en del børn i Kastellet, nogle var børn af officerer, og andre var børn af de civile, der også boede i Kastellet. Til de sidste hørte vi jo. Min bedste kammerat hed Per Svendsen. Han boede i Generalstok, lige over for os i Fortunstok. Hans far var premierløjtnant. Han havde nogle sabler hængende på væggen over en stor kiste i deres forgang. Det så frygtindgydende ud, men han var meget flink. Det var faktisk mærkeligt, at sådan en flink mand kommanderede rundt med soldaterne.

I Generalstok boede også en dreng, der hed Poul. Han var en smule yngre end mig, men vi legede sjældent sammen, da vi var ret forskellige. Hans far var pedel eller varmemester (?) og kørte på motorcykel med sidevogn. Desuden boede der en dreng, Finn Brøcher, der var nogle år ældre. Hans far var ansat ved militæret, men han bar ikke uniform. Finn holdt sig for sig selv. Endelig boede der en ung mand, der var pilot. Han faldt ned med sin jager og døde. Jeg husker ikke, hvornår.

I Artilleristok boede Jesper Helsø, der var på alder med Lisbeth. De legede lidt sammen, men det blev ikke til så meget. Hans mor brød sig vist ikke om, at han legede for meget ude. Måske var det på grund af epidemien af børnelammelse, som kulminerede i disse år. På et tidspunkt gik han i hvert fald med et papskilt på maven, hvorpå der stod: "Må ikke fodres." Det var lidt synd for ham; han fik da også et par øgenavne blandt de andre børn. Men det forhindrede ham ikke i senere at blive general og chef for forsvaret. Helt så langt nåede vi andre jo ikke.

Bortset fra, at vi ikke måtte lege på voldene og i voldgravene, var der kun to begrænsninger for vore lege. Hvis vi var på kirkepladsen, når kanonen på Sixtus bragede, skulle vi stå stille, mens flaget blev enten hejst eller taget ned. Og når vi hørte kirkeuret slå 5, skulle vi komme hjem med det samme. Så var det slut med legen. Man legede aldrig ude om aftenen.

Da Kastellet var en stor legeplads, var cyklen et godt hjælpemiddel til at komme rundt. Man cyklede bedst på fortovene, da de fleste var asfalterede. Dele af dem var dog brolagte, og afløbene fra nedløbsrørene var forsænkede i falsede sten. Det forhindrede imidlertid ikke, at man med lidt teknik sagtens kunne løbe på rulleskøjter, som dengang havde metalhjul. Man skulle bare stoppe sine afsæt og glide hen over stenene, og man kunne ikke bremse på brosten uden at falde. Opbremsning på metalhjul skete ved, at man med et lille hop stillede sig sidelæns og skred til man stoppede. Jeg sled et par rulleskøjtehjul op på den måde.

Hvis man havde travlt, var der selvfølgelig smutveje. En af de sjovere var kattens mave, den smalle passage, som gik mellem volden og kostforplejningen fra Ridebanen til kirken. Den duede dog ikke på rulleskøjter.

Cyklerne var brugte og ikke særligt fine. Til gengæld skiftede de farve en gang imellem. Hos cykelhandleren kunne man købe en lille dåse cykelmaling. En dåse passede lige til en cykel, og bagefter kunne man sætte overføringsmærker på stel og skærme. Så blev cyklen fin igen.

Gymnastikken lavede vi om aftenen i køkkenet, og aftensangene sang vi omkring klaveret, som stod i spisestuen. Når mor havde spillet aftensangene, blev Lisbeth - og senere også Tove - lagt i seng i nattøj og med et tæppe, der var opvarmet foran kakkellovnen. Derefter havde jeg en halv time, hvor jeg kunne sidde og nyde, at jeg var den største og først skulle i seng kl. 19.30.

Nytårsaften 1952 fik jeg et brugt krystalapparat af mor og far. Det var meget spændende, fordi man kunne høre radio uden strøm og uden, at det kunne høres, når man var lagt i seng. Det første jeg hørte nede under dynen var en transmission fra Dronning Alexandrines begravelse. Den var meget spændende, syntes jeg, indtil jeg tog hovedtelefonerne af bakelit af ørerne. Da var ørerne så ømme, at jeg ikke kunne røre dem. Det forhindrede mig dog ikke i de følgende år med stor iver og interesse at høre en mængde voksne hørespil. Det var et af disse hørespil, som jeg må have hørt i femte klasse, der gav mig interessen for jura. Efter dette ville jeg være sagfører. Mor kunne ikke lide at høre det, fordi der dengang var så mange sagførere, der lavede underslæb med klientkontoen og kom i fængsel. Men det havde jeg nu ikke tænkt mig. Sådan var det ikke i hørespillet.

Og i Tykke-Niels-bøgerne var faren også overretssagfører. I dem levede man både hyggeligt og morsomt i det provinsielle villakvarter. Det måtte bestemt være noget for mig. Der var også hørespil for børn kl. 16.20 eller 17.10. Dem hørte jeg naturligvis i radioen; her behøvede jeg ikke besvære ørerne med de hårde hovedtelefoner. Hørespillene handlede ofte om børn, som enten boede i - eller var på ferie i - Fjordby, hvor mærkelige ting gik for sig. Det kunne godt minde mig om sommerferierne i Odder og ved Saksild strand, hvor der var et provinsielt miljø, men dog ingen mærkelige ting.

Alle skolesøgende børn i Kastelet mødtes hver morgen ud for Norgesporten og gik kl. 7.40 i samlet flok gennem voldanlægget til Nyboder skole, hvor vi så ankom lidt i otte. Jeg ved ikke, hvem der havde planlagt det, men det var en betryggende foranstaltning for forældrene og befordrende for kammeratskabet mellem os børn. Lisbeth kom altid i god tid, mens jeg undertiden måtte indhente flokken i parken på den anden side af broen. Min gode ven Per boede i Generalstok, lige uden for mødestedet. (Han omkom senere i en motorcykelulykke, men da havde jeg mistet forbindelsen med ham.) Hans lillebror hed Lasse. Han var Lisbeths gode legekammerat. Der var også en storesøster, Lis, som var et par år ældre end os. Hun var den ældste på skoleholdet.

Kastelet lignede overhovedet ikke det, man kender i dag. Det var meget medtaget af krigen. Bygningerne var faldefærdige. Svanestok var en regulær, ubeboet

ruin, som vi af og til kravlede rundt i, selvom vi ikke måtte. Voldene var totalt overgroede af krat, og mange steder var ukrudtet lige så højt som os selv. Vi holdt godt øje med vagterne og legede normalt uden problemer på voldene.

Svanestok som faldefærdig ruin

En gang blev jeg fanget af en vagt og taget med hen i kachotten bag vagtkontoret ved Sjællandsporten.

De ringede til far på kontoret, og sagde, at han kunne hente mig dér. Imidlertid sagde han til dem, at de bare kunne beholde mig et stykke tid. Det ville jeg have godt af. Så jeg tilbragte en tid i deres vagtstue, før han kom. Heldigvis ikke bag tremmer.

Men vi kendte jo mere end vagtplanerne. På et tidspunkt fik vi drenge overtalt Lisbeth til at fløjte i en fløjte foran Nordre Magasin på samme måde, som officererne plejede. Det virkede. Pludselig stillede en masse soldater med fuld oppakning og geværer op nede foran Kostforplejningen. Jeg ved ikke, hvordan det endte. Vi var over alle bjerge. Men vi gjorde det aldrig mere. Måske, fordi Lisbeth ikke ville.

Det var også vagterne, der hver dag gik rundt og tændte/ slukkede gaslygterne, som sad på hjørnerne af Stokkene.

Kastellet blev lukket hver aften kl. 22. Efter det tidspunkt kunne man kun passere vagten, hvis man havde et grønt pas med ens billede i. Jeg glædede mig meget, til jeg engang skulle have sådan et pas; så kunne jeg selv passere uden at være sammen med mine forældre. Men så længe kom vi ikke til at bo inden for voldene.

”Legepladsen” i den ruinerede Svanestok

Om vinteren var der altid sne (i hvert fald var der i 1956 en lang isvinter), og vi kælkede naturligvis meget på voldene. Specielt på kælkebakken fra møllen ned langs brødfabrikkens maskinhus (som nu er væk). Og når soldaterne i Stjernestok kl. 5 skulle over kirkepladsen for at spise i Kostforplejningen, kunne vi overtale dem til at løbe om kap med os på kælk. Når de skulle tilbage igen på et senere tidspunkt, kunne vi være heldige at nå flere ture, inden vi skulle hjem at spise.

Det må også have været i løbet af denne isvinter, alle børnene fik ski. Forsvaret havde fundet nogle hvide ski, som vist havde været brugt under vinterkrigen i Finland. De var lidt mærkelige og alt for store, men vi fik købt nye bindinger, der passede til vore skistøvler, og så gik det jo fint ned ad voldene. Hvis en ski knækkede, kunne man få en ny.

Vi måtte ikke løbe på skøjter på voldgravene. Det var for farligt. Men på den del, der vendte ud mod Grønningen var det tilladt. Jeg var glad for både kælk, ski og skøjter, selvom de sidste var besværlige. Jeg havde arvet dem efter mor. De ville falde af skistøvlerne og skulle hele tiden spændes og justeres.

Kulgården bag Brødfabrikken

I kulgården bag brødfabrikken havde jeg mit eget lille hus. Det var vel omkring 3 x 3 meter og bygget ind i det højre hjørne af gården. Billedet er taget lige før nedrivningen. Man ser også dobbeltgaragen. I den venstre garage holdt vores Morris Minor, og i

den højre med den åbne port holdt brødbilen. Kullene til dampmaskinen lå bag den mur, som ses i forgrunden. Der lå også slagterne, som tit havde de flotteste former og farver.

Det var dér i Kulgården, jeg byggede mine sæbekasse-biler af kasserede brødhylde fra bageriet. De var seje at save i på grund af fedtet fra brødene. Og ofte skulle de saves på langs af årene, for at bilerne kunne blive strømlinede. Det var hårdt. Men de var gratis. Min fineste vogn var overdækket og havde en forrude af en slags plastik. Jeg havde malet den med sølvbronze, og på siden var et lyn. Den hed Sølvpilen. Mange ville gerne skubbe mig for at få lov at prøve den. Engang havde jeg fået et par kammerater overtalt til at køre den op til Nyboder skole og hente mig i den. Det var jo temmelig smart, syntes jeg. Og det gik over stok og sten over Østerbrogade og ned langs Den svenske Kirke. Imidlertid var det vanskeligt at se ud gennem vinduet, og på højde med kirken kørte jeg ind i fodgænger, som blev noget sur. Det var mindre smart. Vi nøjedes med sidenhen at køre ind i husmure og nedløbsrør i Kastellet. Vognen havde et bagagerum, som kunne bruges, når vi gik på æbleskud i generalens have. Vi blev aldrig opdaget af generalen, men en gang så soldaterne os fra deres stuer i Stjernestok, og de skød på os med gummikugler. Så fik vi travlt med at komme væk. Det var lige lovlig spændende.

Før det lille hus i kulgården blev værksted for sæbekassebiler og fuglehuse, var det en overgang fuld af fugle. Far havde anskaffet nogle undulater og et par turtelduer. Han gjorde det selvfølgelig for min skyld, men jeg blev aldrig glad for dem. Jeg skulle fodre dem, og de interesserede mig ikke. Chaufføren, der vist hed Kielberg, kunne heller ikke lide at høre på turtelduerne. Deres kurren mindede ham om krigen; han havde været engelsk ørkenrotte i Nordafrika. Undulaterne fik en del unger, og der var over 20, da vi solgte dem. For provenuet fik jeg en fyldepen, der hurtigt gik i stykker.

Det var også i kulgården, jeg lå på taget af garagen og smed salt (fra bageriet) på gråspurvne. Jeg havde hørt, at de blev tamme, hvis man kunne ramme dem. Jeg ramte ikke, så jeg ved ikke om det er rigtigt.

Jeg havde allerede lavet nogle fuglehuse til dem. Kasserne var store og rummelige, og de blev sat fast i muren over garagen; men de interesserede ikke fuglene det mindste.

På et tidspunkt havde jeg også et par høns i en voliere i kulgården. Vi havde fået dem af morfar. Jeg har ingen klar erindring om deres endeligt. Formodentlig blev de spist.

Jeg har aldrig haft succes med dyr.

Afsluttende bemærkning fra et andet afsnit af mine erindringer:

Da Lisbeth, Tove og jeg kom hjem fra sommerferie i 1957, var vi flyttet ud af Kastellet.

Far og oberst Helgesen, der var formand for Den militære Brødfabrik, havde tabt kampen om at bevare brødfabrikken. Den var blevet et politisk stridspunkt, og hvis ikke jeg husker meget galt, blev den lukket på foranledning af det Radikale Venstre. Men jeg kendte ikke meget til politik på det tidspunkt, og mor og far havde sparet os børn for alle de problemer og overvejelser de gik igennem. Vi boede jo imidlertid i embedsbolig og måtte derfor flytte ud med kort varsel, da far blev sagt op.

Denne fil er sendt til Kastellets venner v/ Finn Andersen den 10. november 2017